

УДК 334.732

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ

С. Макаруха, здобувач

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Кооперація як суспільно-економічне явище є важливим компонентом ринкових відносин, і передусім на селі. Глибоке й усебічне осмислення процесу становлення дорадянського кооперативного руху дає змогу дійти цілком обґрунтованого висновку про те, що набутий кооперативний досвід, який формувався ще у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., не слід розглядати як далеку історію, неспроможну істотно впливати на розвиток сучасного українського села. Напрацьований у минулому кооперативний досвід без перебільшення має сьогодні не тільки науково-теоретичне, а й практичне значення. Він може бути корисний і творчо використаний у сучасній кооперативній практиці, а сама обслуговуюча кооперація, за умови врахування кращих традицій минулого, матиме гарні перспективи розвитку в аграрній сфері економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у становлення та розвиток кооперації в Україні у доколективізаційний період зробили українські вчені, передусім М. Туган-Барановський, М. Левитський, С. Бородаєвський, Б. Мартос. Проблема відродження і розбудови кооперативного руху на сучасному

етапі аграрних перетворень в Україні присвятили свої наукові праці вчені-економісти О. Крисальний, М. Молдаван, В. Зіновчук, М. Малік, Ф. Горбонос [3–5] та ін.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – дати загальну характеристику процесу становлення та розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перші ідеї про створення обслуговуючих кооперативів проявили себе в Галичині й були висловлені у статті В. Нагірного у газеті «Діло» (1882р.), де автор указував на необхідність поширення серед селян кооперативних ідей з метою піднесення національної свідомості, «закликав до боротьби з чужинецькою лихвою та чужонаціональними посередниками, які запівдарма викупувають продукти сільської праці та перепродують за добрі гроші за кордоном» [2].

У грудні 1883 року у Львові була заснована перша кооперативна установа «Народна торгівля», яка мала філії на Тернопільщині, Станіславщині (Івано-Франківщині), а також у Перемишлі й Стрию. «Народна торгівля» допомагала селянам не лише реалізовувати їхню продукцію, а й забезпечувати населення потрібними товарами. У Галичині з 1899 р. діяло товариство «Сільський господар», центр якого знаходився у Львові. За своєю природою воно нагадувало сільськогосподарську асоціацію і мало свої повітові філії та «кружки» в селах.

У 1904 р. у селі Завадів, що неподалік Стрия на Львівщині, священик Нижанківський заснував першу в краї українську кооперативну молочарню, куди сам почав носити молоко, за ним послідували односельці.

У 1893 р. С. Кочубей разом зі своїми однодумцями розробив проект статуту «Полтавського сільськогосподарського товариства», в якому зазначалася необхідність кращого ведення сільського господарства. Це започаткувало розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні.

Основними рисами обслуговуючих кооперативів були: добровільність членства; демократичне голосування – один член один голос; демократичні вибори органів управління; однаковий розмір пайових внесків для всіх; плата за послуги.

Обслуговуюча аграрна кооперація охоплювала: кредитні та ощадно-позичкові товариства; сільськогосподарські асоціації; споживчі товариства; сільськогосподарські товариства.

Найбільш поширеними були сільськогосподарські асоціації, кількість яких в Україні з 1905 р. до 1915 р. зросла з 73 до 1020 [7, с. 44].

Зі жовтня 1917 року влада використовувала «споживчі товариства» для розподілу споживчих товарів серед залучених до обов'язкової праці людей. Поряд із цим подекуди існували незалежні дореволюційні кооперативи. У зв'язку з тим, що економіка в роки «воєнного комунізму» повністю занепала, з 1921 р. проголошено перехід до нової економічної політики (НЕПу), яка передбачала запровадження ринкових відносин, різноманітних видів кооперативів, що існували до революції, серед яких провідне місце зайняли обслуговуючі кооперативи. Це значно прискорило вихід колишнього СРСР з економічної кризи.

У 1928 р. в Україні кількість спеціалізованих (фахових) сільськогосподарських товариств становила 19158, а членами їх були 1096600 осіб [7, с. 230]. Серед спеціалізованих (фахових) сільськогосподарських товариств провідне місце займали молочні, скотарські, молочно-скотарські, садово-городні, виноградарські, буряківничі, хмелеві, тютюнові, картопляні, насіннєві та ін., які спеціалізувалися в тій чи іншій галузі, що поглиблювало саму кооперацію. Проте влада почала пропагувати і нав'язувати селянам виробничі кооперативи-колгоспи, у зв'язку з чим різко зменшилася кількість сільськогосподарських кооперативів. Крім того, на початку 30-х років минулого століття радянська влада заборонила кредитні, спеціалізовані та універсальні сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, а їхню власність безпідставно і незаконно передала колгоспам.

Після здобуття Україною незалежності можна виділити три етапи розвитку сільськогосподарських кооперативів України:

I етап «Становлення кооперації в Україні» – 1993–1997 рр. – засновано перший сільськогосподарський кооператив. Недосконалість законодавчо-нормативної бази щодо розвитку та державної підтримки кооперації.

II етап «Інституціональне оформлення засад кооперації. Зростання кількості кооперативів» – 1998–2008 рр. – прийняття Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (1998 р.), створення нормативно-правових умов для розвитку кооперації. Реформування колективних сільськогосподарських підприємств у 2000 р. відповідно до Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 03.12.1999 року. Розвиток значної кількості фермерських господарств, виробничих кооперативів, що стало підґрунтям для утворення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

III етап – «Уповільнення темпів розвитку коопераційних зв'язків» – 2009 р. і донині – помірні темпи розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Прийняття у 2009 р. «Державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до 2015 року», що стало серйозним поштовхом для їх розвитку. Було виділено з державного бюджету 90 млн грн на підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Зменшення у 2010 р. кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у зв'язку з відсутністю реалізації програми та державної підтримки.

Висновки. В Україні склалася досить суперечлива ситуація: село гостро потребує обслуговуючих кооперативів, зародки яких були ще наприкінці XIX ст. у Галичині, але з боку держави немає відповідних кроків для їх розвитку. Хоча вони можуть стати важливим елементом у боротьбі з наслідками світової фінансово-економічної кризи та основою для формування вагомого соціально орієнтованого сектору національної економіки. Це допоможе забезпечити стабільність соціально-економічної та політичної ситуації в країні.

Бібліографічний список

1. Баб'як Л. Василь Нагірний – фундатор кооперації Галичини / Л. Баб'як // Вісті. Газета в газеті. – 2013. – 10 січ.

2. Горбонос Ф. В. Кооперація як форма прояву відносин / Ф. В. Горбонос // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 26–32.
3. Зіновчук В. В. Економічна природа псевдокооперативів та небезпека їх поширення в аграрному секторі України [Електронний ресурс] / В. В. Зіновчук // Електронний науковий журнал. ПУСКУ. – 2010. – № 3. – Режим доступу : <http://www.ukrcoop-journal.com.ua>.
4. Малік М. Й. Кооперація як мотив до виробничої діяльності / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 1996. – № 2. – С. 32.
5. Пантолеймоненко А. О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика : монографія / А. О. Пантолеймоненко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 347 с.

Макаруха С. Становлення та розвиток сільськогосподарських кооперативів в Україні

Висвітлено історію розвитку обслуговуючих кооперативів та проблеми їх становлення в Україні. Кооперативний рух пустив глибоке коріння, селяни починають усе більше розуміти його переваги. Тому зупинити його досить важко, за ним майбутнє, про що свідчить світовий досвід, але для цього потрібна підтримка держави, не стільки словесна, як фінансова.

Ключові слова: обслуговуючі кооперативи, господарське законодавство, пільгове кредитування, неприбутковість кооперативів.

Makarukha S. Formation and development of agricultural cooperatives in Ukraine

Deals with the history of the service cooperatives and problems of their formation in Ukraine. The cooperative movement cast deep roots, farmers are starting to understand it more and more benefits. So stop it rather difficult for him later, as international experience shows, but this requires government support is not so much verbal as financial.

Key words: service cooperatives, business law, preferential loans, non-profit cooperatives.

Макаруха С. Становление и развитие сельскохозяйственных кооперативов в Украине

Отражена история развития обслуживающих кооперативов и проблемы их становления в Украине. Кооперативное движение пустило глубокие корни, крестьяне начинают все больше понимать его преимущества. Поэтому остановить его довольно трудно, за ним будущее, о чем свидетельствует мировой опыт, но для этого нужна поддержка государства, не столько словесная, как финансовая.

Ключевые слова: обслуживающие кооперативы, хозяйственное законодательство, льготное кред